Vol. 1, Issue 3

O‘ZBEKISTONDA ICHKI MEHNAT MIGRATSIYASINING TARIXIY DINAMIKASI VA HUDUDIY XUSUSIYATLARI (1991–2025-YILLAR)

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

Ilmiy rahbar, Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti, tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Yunusova Shaxnoza Qobil qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti magistranti

E-mail: yunusova_sh_q@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada 1991–2025-yillarda O‘zbekistonda ichki mehnat migratsiyasining rivojlanishi agrar islohotlar, hududiy bandlik tafovutlari va yashash joyi bo‘yicha ro‘yxatga olish tartibidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liqlikda o‘rganilgan. Qishloq aholisining shaharlarda vaqtincha ish bilan band bo‘lishi, mardikor bozorlari va Toshkent aglomeratsiyasida mehnat harakatchanligining o‘ziga xos jihatlari tahlil qilingan. 2006-yilgi sotsiologik tadqiqotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va 2010–2025-yillardagi demografik statistika qiyoslangan. Ichki ko‘chishlar bilan mehnat maqsadidagi harakatni statistik jihatdan farqlash zarurati asoslangan. 2025-yil ma’lumotlari asosida ayrim hududlarning ichki migratsiya saldosi hisoblangan hamda ro‘yxatga olish islohotlarining tarixiy ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, ichki mehnat migratsiyasi, agrar islohotlar, aholi bandligi, urbanizatsiya, mardikor bozori, hududiy tafovut, propiska, Toshkent aglomeratsiyasi, migratsiya saldosi.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ДИНАМИКА И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВНУТРЕННЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ (1991–2025 ГОДЫ)

Аннотация. В статье исследуется развитие внутренней трудовой миграции в Узбекистане в 1991–2025 годах во взаимосвязи с аграрными реформами, территориальными различиями в занятости и изменениями порядка регистрации по месту жительства. Анализируются временная занятость сельского населения в городах, рынки подённого труда и особенности трудовой мобильности в Ташкентской агломерации. Сопоставлены материалы социологических исследований 2006 года, нормативно-правовые акты и демографическая статистика за 2010–2025 годы. Обоснована необходимость статистического разграничения внутренних переселений и перемещений с целью трудоустройства. На основе данных за 2025 год рассчитано сальдо внутренней миграции отдельных регионов и раскрыто историческое значение реформ регистрации населения.

Ключевые слова: Узбекистан, внутренняя трудовая миграция, аграрные реформы, занятость населения, урбанизация, рынки подённого труда, территориальные различия, прописка, Ташкентская агломерация, миграционное сальдо.

HISTORICAL DYNAMICS AND REGIONAL CHARACTERISTICS OF INTERNAL LABOUR MIGRATION IN UZBEKISTAN (1991–2025)

Abstract. The article examines the development of internal labour migration in Uzbekistan between 1991 and 2025 in relation to agrarian reforms, regional employment disparities and changes in residence registration rules. It analyses temporary urban employment among rural residents, day-labour markets and labour mobility within the Tashkent agglomeration. Evidence from the 2006 sociological studies, legislation and demographic statistics for 2010–2025 is compared. The study argues for a statistical distinction between internal residential moves and employment-related mobility. Internal migration balances for selected regions are calculated using 2025 data, and the historical significance of residence registration reforms is assessed.

Keywords: Uzbekistan, internal labour migration, agrarian reforms, employment, urbanisation, day-labour markets, regional disparities, residence registration, Tashkent agglomeration, migration balance.

Kirish. Mustaqillikning dastlabki yillarida O‘zbekiston iqtisodiyotida ishlab chiqarish va bandlikning hududiy tashkil etilishi o‘zgara boshladi. Qishloq xo‘jaligi korxonalarining qayta tashkil etilishi, xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi hamda shaharlarda xizmat ko‘rsatish va qurilish ishlarining kengayishi aholining yashash joyidan tashqarida mehnat qilishi uchun yangi sharoitlarni yuzaga keltirdi. Ish bilan ta’minlanish imkoniyatlari cheklangan hududlarda yashovchi oilalar uchun boshqa tuman yoki viloyatda vaqtincha ishlash daromad manbalarini ko‘paytirish vositasiga aylandi.

Ichki mehnat migratsiyasining tarixini o‘rganishda aholi harakatining bir necha shaklini farqlash zarur. Fuqaro boshqa hududga butun oilasi bilan ko‘chib borishi, doimiy manzilini o‘zgartirmasdan bir necha oy ishlab qaytishi yoki har kuni qo‘shni shahar va tumanga qatnashi mumkin. Ushbu shakllarning barchasi mehnat resurslarining hududiy taqsimlanishiga ta’sir ko‘rsatadi, biroq demografik statistikada ular bir xil darajada aks etmaydi. Shu sababdan ichki migratsiya tarixini faqat doimiy ko‘chish ko‘rsatkichlari yordamida yoritish yetarli emas.

Tadqiqotning maqsadi mustaqillik yillarida ichki mehnat migratsiyasining rivojlanishiga ta’sir etgan tarixiy shart-sharoitlarni aniqlash, hududiy harakatchanlik shakllarini tahlil qilish va yashash joyi bo‘yicha ro‘yxatga olish tizimidagi o‘zgarishlarning mazkur jarayondagi o‘rnini baholashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ichki mehnat migratsiyasini bevosita o‘rgangan dastlabki tadqiqotlar orasida L.P.Maksakovaning 2008-yilda chop etilgan ishi alohida o‘rin tutadi. 2006-yilda o‘tkazilgan so‘rov asosida Toshkentdagi norasmiy mehnat bozoriga murojaat qilgan kishilarning bandligi, ijtimoiy tarkibi va ish izlash sabablari

o‘rganilgan [1, 41–44-b.]. Mazkur materiallarning tarixiy qiymati ular o‘tish davrida shakllangan bandlik munosabatlarini bevosita respondentlarning ma’lumotlari asosida tasvirlaganligidadir.

F.Galdini agrar munosabatlar tarixini o‘rganish orqali jamoa xo‘jaliklarining qayta tashkil etilishi, qishloqdagi ijtimoiy tabaqalanish va norasmiy bandlikning rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatgan. Uning talqinida 1998–2006-yillardagi agrar o‘zgarishlar migratsiyaning kuchayishiga olib kelgan muhim omillardan biri hisoblanadi [2, 155–156-b.]. Mazkur yondashuv ichki migratsiyani faqat aholining tabiiy o‘sishi bilan izohlash doirasidan chiqib, mehnat munosabatlarining tarixiy o‘zgarishini hisobga olish imkonini beradi.

N.Olmaning Toshkentdagi norasmiy taksi xizmatlarida ishlagan qishloqdan kelgan migrantlar hayotiga bag‘ishlangan etnografik tadqiqoti shaharda band bo‘lishning kundalik mexanizmlarini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotning 11 oylik dala kuzatuvlariga tayanganligi uni ichki migratsiyaning rasmiy hisobotlarda kam yoritilgan tomonlarini aniqlashda muhim manbaga aylantiradi [3].

W.Seitz 2020-yilda e’lon qilgan tadqiqotida mamlakat ichidagi migratsiya imkoniyatlarini cheklovchi ikki omilni, ya’ni ro‘yxatga olish qoidalari va shahar uy-joyining qimmatligini birgalikda o‘rgangan [4, 44-b.]. Xalqaro migratsiya tashkilotining 2025-yilgi hisobotida esa ichki migrantlar umumiy soniga oid ma’lumotlardagi bo‘shliqlar qayd etilgan [5]. Ushbu ishlar ichki mehnat migratsiyasi tarixini o‘rganishda huquqiy, iqtisodiy va statistik manbalarni o‘zaro qiyoslash zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tarixiy-qiyosiy, muammoviy-xronologik va statistik tahlil usullaridan foydalanildi. 2006-yilgi so‘rov natijalari o‘sha davrga xos ijtimoiy manba sifatida, ro‘yxatga olishga oid qonunlar esa tarixiy tahrirlarida o‘rganildi. Statistik tahlilda mamlakat ichidagi ro‘yxatga olingan ko‘chishlar, hududiy migratsiya saldosi va mehnat maqsadida vaqtincha harakatlanish mazmunan farqli ko‘rsatkichlar sifatida

qaraldi. Erta davr uchun uzluksiz mehnat migratsiyasi statistikasi mavjud bo‘lmagani sababli 1991–2009-yillar tavsifi ilmiy tadqiqotlar va davrga oid hujjatlarga, keyingi davr tahlili esa qo‘shimcha ravishda rasmiy demografik ma’lumotlarga asoslandi.

Tahlil va natijalar. Mustaqillikdan keyingi agrar o‘zgarishlar va ichki mehnat migratsiyasining ijtimoiy asoslari. Sobiq Ittifoq davrida qishloq aholisi bandligida kolxoz va sovxozlar katta o‘rin tutgan. Ushbu xo‘jaliklar ishlab chiqarishdan tashqari qishloqdagi ayrim ijtimoiy xizmatlar bilan ham bog‘liq bo‘lgan. Mustaqillikdan keyin qishloq xo‘jaligini yangi iqtisodiy munosabatlar asosida tashkil etish masalasi kun tartibiga chiqdi. Xo‘jalik yuritish shakllarining o‘zgarishi mehnatni tashkil etish, daromad olish va bandlik kafolatlarida ham o‘z aksini topdi.

1998-yil 30-aprelda “Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida”gi 602-I-son hamda “Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida”gi 604-I-son qonunlar qabul qilindi [6; 7]. Mazkur hujjatlar qishloq xo‘jaligida xo‘jalik yuritishning yangi shakllarini huquqiy jihatdan mustahkamladi. Jamoa asosida mehnat qilishdan oilaviy va shartnomaviy bandlikka o‘tish bir xil sharoitda kechmadi. Yer maydoni, ishlab chiqarish vositalari va qo‘shimcha ish o‘rinlaridan foydalanish imkoniyatlari oilalarning iqtisodiy mavqeyiga qarab farqlanardi.

Agrar islohotlarning migratsiyaga ta’sirini bevosita qonun qabul qilingan sana bilan bog‘lash yetarli asosga ega emas. Xo‘jaliklar tarkibidagi o‘zgarishlar joylarda turli muddatlarda amalga oshirilgan, qishloq aholisi esa o‘zining mavjud kasbiy tajribasiga mos ishni topishda turlicha imkoniyatlarga ega bo‘lgan. Islohotlardan keyin bandlikning o‘zgarishini baholash uchun oilaning yer va boshqa resurslardan foydalanish imkoniyatlari, mahalliy mehnat bozoridagi talab hamda muqobil ish o‘rinlarini birgalikda o‘rganish kerak. Shu jihatdan qishloqdan shaharga ish izlab borish agrar munosabatlar o‘zgarishining ijtimoiy oqibatlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Qishloq xo‘jaligidagi ishlarning mavsumiyligi ichki mehnat migratsiyasining vaqtinchalik shakllari rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Ekin mavsumida o‘z

xo‘jaligida ishlash, boshqa vaqtda qurilish yoki xizmat ko‘rsatish sohasida daromad topish oilaning yashash strategiyasiga mos kelardi. Bunday sharoitda shaharga butunlay ko‘chib ketish iqtisodiy jihatdan hamisha maqbul bo‘lmagan. Oila a’zolarining qishloqda qolishi, uy-joy va tomorqa bilan bog‘liq majburiyatlar mehnat harakatining qaytish xususiyatini saqlab qolgan.

2000-yillarda mardikor bozorlari va vaqtinchalik bandlik. Ichki mehnat migratsiyasining tarixiy mazmuni norasmiy mehnat bozorlaridagi kundalik munosabatlarda ayniqsa yaqqol ko‘rinadi. Mardikor bozorlari sovet davrining oxirlarida ham mavjud bo‘lgan. Keyingi davrda ular qishloq va shahar aholisi uchun qisqa muddatga ishchi yollash yoki ish topish joyi sifatida rivojlandi [2, 155-b.]. Bunday bozorda ishchi va buyurtmachi o‘rtasidagi kelishuv ko‘pincha muayyan ish hajmi yoki kunlik haq asosida tuzilgan.

L.P.Maksakova tomonidan keltirilgan 2006-yilgi so‘rovda Toshkentning norasmiy mehnat bozorida o‘rganilgan respondentlarning 76,8 foizini erkaklar, 23,2 foizini ayollar tashkil etgan. Erkaklarning 69 foizi qurilish ishlarini, 36,2 foizi qishloq xo‘jaligi ishlarini bajargan; ayollar orasida maishiy xizmatlar, tozalash va kir yuvish ishlari 73,7 foizni tashkil etgan [1, 43–44-b.]. Faoliyat turlari bo‘yicha ulushlar bir-birini istisno qilmaydi. Ularni mamlakat bo‘yicha barcha ichki migrantlarga tatbiq etish to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Keltirilgan ma’lumotlar XX asr oxiri va XXI asr boshida shakllangan vaqtinchalik bandlikning jins bo‘yicha farqlanganligini ko‘rsatadi. Ish turi bilan birga ish topish joyi, buyurtmachilar doirasi va mehnat haqi bo‘yicha kelishuv shartlari ham farqlangan bo‘lishi mumkin. Ayollar bandligi haqidagi ma’lumotlarning mavjudligi ichki migratsiya tarixini faqat qurilish sohasida ishlovchi erkaklar faoliyati asosida yoritishning biryoqlamaligini ko‘rsatadi. Uy xo‘jaliklari doirasida bajarilgan haq to‘lanadigan xizmatlar ham shahar mehnat bozorining bir qismi hisoblanadi.

Mardikor bozoridagi ishning qisqa muddatliligi aholi harakatini hisobga olishda alohida muammo tug‘diradi. Masalan, bir ishchi oy davomida bir necha marta boshqa tumanga borib ishlasa, bu harakatni bir necha migrant sifatida hisoblash mumkin emas. Agar u yashash joyini o‘zgartirmagan bo‘lsa, doimiy ko‘chish statistikasi mazkur faoliyatni umuman qayd etmasligi ham mumkin. Demografik ma’lumotlar bilan bandlik ma’lumotlarining o‘zaro mos kelmasligi aynan shunday tarixiy amaliyotlar bilan izohlanadi.

N.Olmaning tadqiqotida Toshkentdagi norasmiy taksi haydovchilari misolida shahar mehnat bozoriga kirishning davlat tomonidan belgilangan rasmiy tartiblardan tashqaridagi amaliyotlari o‘rganilgan [3]. Mazkur misol ichki mehnat migratsiyasining kasbiy tarkibi vaqt o‘tishi bilan faqat jismoniy mehnat talab etadigan sohalar bilan cheklanib qolmaganini ko‘rsatadi. Transport xizmatlari kabi faoliyat turlari migrantlarning shahar iqtisodiyotiga moslashishida muhim o‘rin tutgan. Biroq bu kuzatuv asosida butun mamlakat bo‘yicha norasmiy taksi haydovchilari soni yoki ularning ulushini aniqlash imkoni mavjud emas.

Ichki migratsiyada propiska tizimining o‘rni (1991–2019-yillar). Toshkent shahri mamlakatning yirik ma’muriy, sanoat va xizmat ko‘rsatish markazi sifatida ish izlab keluvchi aholining e’tiborini tortgan. Biroq shaharda mehnat qilish imkoniyati bilan doimiy yashash huquqini rasmiylashtirish imkoniyati o‘rtasida farq mavjud edi. 2008-yilgi tadqiqotlar to‘plamida 1999-yildagi hukumat qarorlari bilan poytaxtga boshqa hududlardan doimiy yashash uchun kelgan fuqarolarning arizalarini maxsus komissiya ko‘rib chiqishi nazarda tutilganligi qayd etilgan [8, 61–62-b.].

2011-yil 14-sentabrda O‘RQ-296-son Qonun qabul qilinib, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida doimiy propiska qilinishi lozim bo‘lgan fuqarolar toifalari belgilandi. Dastlabki tahrirda uy-joy mulki, qarindoshlik va muayyan lavozimlar bilan bog‘liq asoslar nazarda tutilgan edi [9, ilova]. Shu tariqa muayyan hududda doimiy

yashashni rasmiylashtirish shaxsning ishga joylashish istagidan tashqari, qonunchilikda belgilangan toifalarga muvofiqligiga ham bog‘liq bo‘lib qoldi.

Bunday tartib mavjud sharoitda ichki migrantning ish joyi va ro‘yxatdagi manzili bir-biridan farq qilishi mumkin edi. Poytaxtda ish bilan band bo‘lib, Toshkent viloyati hududida yashash yoki tug‘ilib o‘sgan viloyatida doimiy ro‘yxatni saqlab qolish aholining turli iqtisodiy va ma’muriy sharoitlarga moslashish shakllaridan biri bo‘lgan. F.Galdini 2018–2019-yillardagi kuzatuvlari asosida poytaxt chekkalari va yo‘ldosh shaharlarda istiqomat qilishning ahamiyatiga e’tibor qaratgan [2, 156-b.].

Toshkent shahri, Qashqadaryo va Namangan viloyatlarida o‘tkazilgan tadqiqotning hududiy natijalari ham ushbu farqni tasdiqlaydi. Ro‘yxatdan o‘tish bilan bog‘liq muammoga duch kelgan respondentlar Toshkentda 80 foiz, Qashqadaryoda 16 foiz, Namanganda 9 foizni tashkil etgan [8, 111-b.]. So‘rov natijalaridagi bunday tafovut ayni davrdagi ma’muriy tartiblarning ichki migrantlar hayotida bir xil namoyon bo‘lmaganini ko‘rsatadi. Bu ko‘rsatkichlar so‘rov ishtirokchilariga tegishli bo‘lib, viloyatlarning jami aholisi bo‘yicha hisoblangan ulushlar emas.

Ro‘yxatga olish tartibining migratsiyaga ta’siri uy-joy xarajatlari bilan birgalikda namoyon bo‘lgan. W.Seitzning 2020-yilgi tadqiqotida so‘rovda ishtirok etganlarning qariyb 90 foizi ro‘yxatga olish bilan bog‘liq cheklovlarni olib tashlashni ma’qullagani qayd etilgan [4, 44-b.]. Aholi munosabatini ifodalovchi bu natija real ko‘chib ketish niyatiga teng emas. Shaharga ko‘chish haqidagi qaror ijara narxi, ish haqining barqarorligi, transport xarajatlari va oilaviy sharoitlardan ham kelib chiqadi.

2020–2025-yillarda ro‘yxatga olish tartibining isloh qilinishi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 22-apreldagi PF-5984-son Farmoni ichki hududiy harakatchanlikka ta’sir ko‘rsatgan ma’muriy tartiblarning o‘zgarishida muhim bosqich bo‘ldi. Farmonda doimiy ro‘yxatga olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda avval Toshkent shahri va viloyatida yashagan fuqarolarning qaytib kelishida mavjud to‘siqlarni

bartaraf etishga doir chora-tadbirlar nazarda tutildi. 2020-yil 1-apreldan poytaxt va Toshkent viloyatida ko‘chmas mulk xarid qilish uchun shu hududda doimiy ro‘yxatda bo‘lish talabi bekor qilingani qayd etildi [10, 1–2-bandlar].

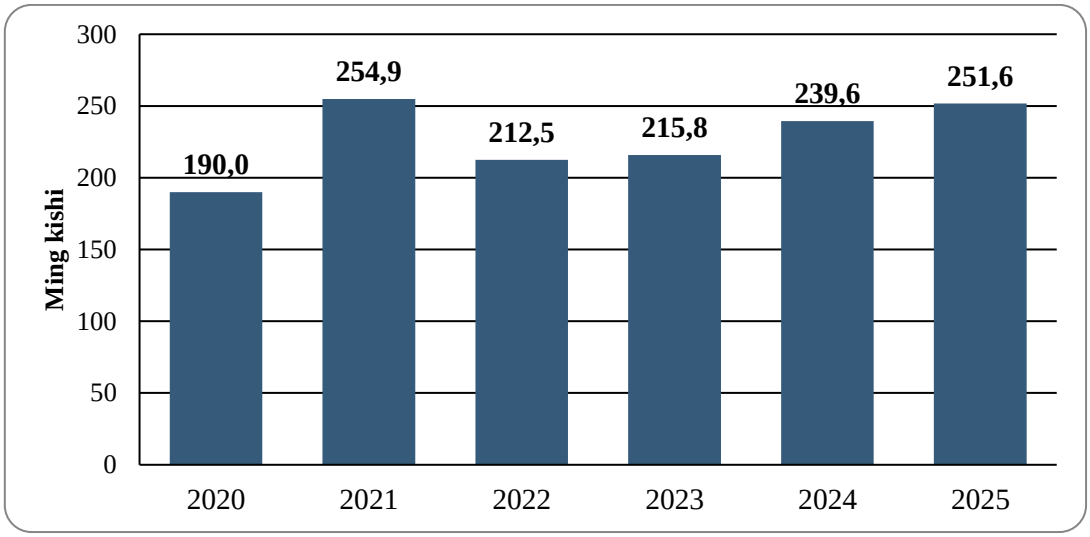
2020-yil 13-maydagi O‘RQ-616-son Qonun bilan 2011-yildagi hujjatga o‘zgartirishlar kiritildi. Doimiy propiska atamasi doimiy yashash joyi bo‘yicha ro‘yxatga olish tushunchasiga almashtirildi. Shuningdek, Toshkent shahri va viloyatidagi davlat tashkilotlarida besh yil davomida uzluksiz ishlagan ayrim mutaxassislar va ularning oila a’zolarini ro‘yxatga olish uchun yangi asos belgilandi [11, 1-modda]. Mazkur o‘zgarishlar 2011-yilda shakllantirilgan toifalar tizimi birdaniga bekor qilinmaganini, uning bosqichma-bosqich qayta ko‘rib chiqilganini ko‘rsatadi.

2025-yil 10-iyulda O‘zbekiston Respublikasining O‘RQ-1074-son Qonuni qabul qilindi. Hujjatning 3-moddasida yashash va vaqtincha turgan joy bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazish ruxsat beruvchi tartib sifatida qaralmasligi belgilangan. Qonunning 27-moddasiga asosan 2011-yildagi O‘RQ-296-son va 2020-yildagi O‘RQ-616-son qonunlar o‘z kuchini yo‘qotdi. Yangi qonun 2025-yil 12-oktabrdan kuchga kirdi [12, 3, 27, 30-moddalar].

2011 va 2025-yillardagi qonunlarni taqqoslashda muhim farq ko‘zga tashlanadi. Ilgari poytaxt hududida doimiy yashashni rasmiylashtirish uchun fuqarolarning belgilangan toifalarga mansubligi asosiy mezonlardan biri bo‘lgan. Yangi tartib ro‘yxatga olishning umumiy huquqiy asoslarini shakllantirdi. Ichki mehnat migratsiyasi uchun bu o‘zgarishning ahamiyati ish izlab boshqa hududga borish va u yerda yashashni rasmiylashtirish o‘rtasidagi ma’muriy to‘siqlarning qisqarishida namoyon bo‘ladi. Qonun 2025-yilning oxirgi choragida kuchga kirgani sababli yillik statistika asosida uning uzoq muddatli ta’sirini baholash hali mumkin emas.

Ichki migratsiyaning statistik dinamikasi va hududiy xususiyatlari. Milliy statistika qo‘mitasining SIAT bazasida ko‘chib kelganlar soni umumiy holda hamda

xorijdan kelganlar bo‘yicha alohida e’lon qilinadi. Ichki ko‘chishlar sonini aniqlash uchun jami ko‘chib kelganlar sonidan xorijdan kelganlar soni ayirildi. Hisob-kitobga ko‘ra, 2010-yilda ushbu ko‘rsatkich 135 110 kishini, 2015-yilda 136 814 kishini, 2019-yilda 156 318 kishini tashkil etgan [13; 14]. Keyingi olti yildagi ko‘rsatkichlar 1-rasmda aks ettirilgan.

1-rasm. O‘zbekistonda ro‘yxatga olingan ichki ko‘chishlar soni (2020–2025-yillar).

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT bazasi [13; 14]. Muallif hisob-kitobi.

2020-yilda mamlakat ichida 189 981 ta ko‘chish qayd etilgan bo‘lsa, 2021-yilda 254 939 taga yetgan. 2022-yilda bu ko‘rsatkich 212 530 tagacha kamaygan, 2023-yildan yana o‘sish kuzatilgan. 2025-yilda ro‘yxatga olingan ichki ko‘chishlar soni 251 633 tani tashkil etgan. 2010-yil bilan qiyoslaganda mazkur ko‘rsatkich qariyb 86 foizga ortgan. Bunda aholining umumiy soni, ro‘yxatga olish tartibi va hisob yuritish amaliyotida yuz bergan o‘zgarishlarni ham inobatga olish lozim.

2025-yil yakunlari bo‘yicha rasmiy demografik hisobot hududlar kesimida ichki va tashqi ko‘chishlarni ajratib ko‘rsatish imkonini beradi. Ichki migratsiya saldosini hisoblashda hududga mamlakat ichidan kelganlar sonidan boshqa hududlarga ketganlar soni ayirildi. Toshkent shahrida ichki migratsiya saldosi +20 741 kishini, Toshkent

viloyatida +7 088 kishini, Xorazm viloyatida +336 kishini tashkil etgan. Qashqadaryo (–6 376), Samarqand (–4 160), Buxoro (–4 127) va Surxondaryo (–3 526) viloyatlarida esa manfiy saldo kuzatilgan [15, 6-b.].

Toshkent shahri va Toshkent viloyatiga 2025-yilda mamlakat ichidan jami 120 489 ta ko‘chib kelish qayd etilgan. Bu respublika bo‘yicha ichki ko‘chib kelishlarning 47,9 foiziga teng. Mazkur ulush poytaxt va uning atrofidagi hududlarning aholi harakatchanligida tutgan o‘rnini ko‘rsatadi. Ayni paytda shahar ichidagi tumanlararo ko‘chishlar va viloyat doirasidagi harakatlar ham statistik hisobga kirishi mumkin. Shu sababli mazkur raqamlarni faqat boshqa viloyatlardan poytaxtga ish izlab kelganlar soni deb talqin qilib bo‘lmaydi.

Hududiy saldo muayyan viloyatdan aholining qancha qismi chiqib ketganini ko‘rsatish bilan cheklanmaydi, chunki kelish va ketish oqimlarining farqini ifodalaydi. Manfiy saldo mavjud hududda ham viloyat markaziga qishloqlardan ish izlab keluvchilar yoki tumanlararo qatnovchilar bo‘lishi mumkin. Ichki mehnat migratsiyasini batafsil tahlil qilishda hududlararo yo‘nalishlar matritsasi, ko‘chish sabablari, kasb va bandlik holati bo‘yicha ma’lumotlar zarur. Mazkur ko‘rsatkichlar to‘liq mavjud bo‘lmaganda, demografik statistika bilan so‘rov natijalarini alohida manbalar sifatida o‘rganish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi.

Xulosa. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda ichki mehnat migratsiyasining rivojlanishi agrar bandlikning qayta tashkil etilishi, ish o‘rinlarining hududlar bo‘yicha notekis taqsimlanishi va shahar iqtisodiyotida muqobil daromad manbalarining vujudga kelishi bilan bog‘liq holda kechdi. 1990-yillarning oxiri va 2000-yillarda vaqtinchalik bandlik shakllari, xususan, mardikor bozorlari orqali ish topish amaliyoti ichki mehnat migratsiyasining muhim tarkibiy qismiga aylandi.

Toshkent shahri va uning atrofidagi hududlarda mehnat qilish hamda doimiy yashashni rasmiylashtirish imkoniyatlarining bir-biridan farq qilishi ichki mehnat

migratsiyasining vaqtinchalik shakllari saqlanishiga ta’sir ko‘rsatdi. 2020-yildagi islohotlar ro‘yxatga olish shartlarini yumshatgan bo‘lsa, 2025-yildagi qonun ushbu jarayonning ruxsat berish xususiyatidan voz kechish uchun umumiy huquqiy asos yaratdi.

2025-yildagi ichki migratsiya saldosining Toshkent shahri va viloyatida ijobiy bo‘lishi mazkur hududlarning mamlakat ichidagi aholi harakatida yetakchi o‘rin tutishini ko‘rsatdi. Biroq doimiy ko‘chish statistikasi ichki mehnat migratsiyasining barcha shakllarini qamrab olmaydi. Tarixiy tadqiqotlarda vaqtinchalik ish, kunlik qatnov va yashash joyini o‘zgartirish bilan bog‘liq harakatlarni farqlash, ularni davrga oid huquqiy va sotsiologik manbalar bilan qiyoslash ichki mehnat migratsiyasi ko‘lamini xolis baholash uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Maksakova L.P. Internal Migration in Uzbekistan: Sociological Aspects // Labour Migration in the Republic of Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects / Ed. by E. Abdullaev. – Tashkent, 2008. – P. 41–50. – URL: https://gender.cawater-info.net/publications/pdf/labour-migration-uzbekistan-en.pdf.

2. Galdini F. Rise of the Surplus Population? Land Decollectivization, Class Stratification, and Labor Precarization in Uzbekistan // International Labor and Working-Class History. – 2023. – Vol. 103. – P. 147–161. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0147547923000121.

3. Olma N. Driving in the Shadows: Rural–Urban Labour Migrants as Informal Taxi Drivers in Post-Socialist Tashkent // Labour, Mobility and Informal Practices in Russia, Central Asia and Eastern Europe / Eds. R. Turaeva, R. Urinboyev. – London; New York: Routledge, 2021. – DOI: https://doi.org/10.4324/9781003176763-4.

4. Seitz W. Free Movement and Affordable Housing: Public Preferences for Reform in Uzbekistan. – Washington, D.C.: World Bank, 2020. – Policy Research Working

Paper No. 9107. – URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/595891578495293475/pdf/Free-Movement-and-Affordable-Housing-Public-Preferences-for-Reform-in-Uzbekistan.pdf.

5. International Organization for Migration. Uzbekistan: Migration Data Mapping Report. – May 2025. – URL: https://dtm.iom.int/reports/uzbekistan-migration-data-mapping-report-may-2025.

6. O‘zbekiston Respublikasining 1998-yil 30-apreldagi “Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida”gi 602-I-son Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. – 1998. – № 5–6.

7. O‘zbekiston Respublikasining 1998-yil 30-apreldagi “Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida”gi 604-I-son Qonuni // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. – 1998. – № 5–6. – 88-modda.

8. Labour Migration in the Republic of Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects / Ed. by E. Abdullaev. – Tashkent, 2008. – 186 p. – URL: https://gender.cawater-info.net/publications/pdf/labour-migration-uzbekistan-en.pdf.

9. O‘zbekiston Respublikasining 2011-yil 14-sentabrdagi “Toshkent shahri va Toshkent viloyatida doimiy propiska qilinishi lozim bo‘lgan shaxslar – O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari toifalarining ro‘yxati to‘g‘risida”gi O‘RQ-296-son Qonuni. Dastlabki tahrir. – URL: https://lex.uz/acts/-1869805?ONDATE=15.09.2011.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 22-apreldagi “Doimiy propiska qilish hamda turgan joyi bo‘yicha hisobga olish tartibini isloh qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5984-son Farmoni. Dastlabki tahrir. – URL: https://lex.uz/docs/-4796561?ONDATE=22.04.2020.

11. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 13-maydagi “Toshkent shahri va Toshkent viloyatida doimiy propiska qilinishi lozim bo‘lgan shaxslar – O‘zbekiston

Respublikasi fuqarolari toifalarining ro‘yxati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartishlar va qo‘shimcha kiritish haqida”gi O‘RQ-616-son Qonuni. – URL: https://lex.uz/docs/-4811010.

12. O‘zbekiston Respublikasining 2025-yil 10-iyuldagi “O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini, chet el fuqarolarini hamda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarni yashash joyi va turgan joyi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazish to‘g‘risida”gi O‘RQ-1074-son Qonuni. – URL: https://lex.uz/docs/-7623461.

13. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ko‘chib kelganlar soni (jami). SIAT, yillik ma’lumotlar (2010–2025). – URL: https://siat.stat.uz/data/238/?lang=uz.

14. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ko‘chib kelganlar soni (xorijdan). SIAT, yillik ma’lumotlar (2010–2025). – URL: https://siat.stat.uz/data/268/.

15. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida demografik holat: 2025-yil yanvar–dekabr. Press-reliz. – 27.01.2026. – B. 5–6. – URL: https://stat.uz/img/news/demografiya-lotin_p85803.pdf.